

מקרה אני דורש

במה לעיון במקראות בדרך רבותינו

גליון מס' 14

פרשת שמיני

ה'תשפ"ב

הרב ישעיהו לוי שליט"א

ה". אם כן למה נאמר 'וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאם בְּכַתְנֵתָם'? מלמד שהטילו חנית של ברזל וגררום והוציאו לחוץ" בלי להיכנס בעצמם. מסתבר לפי תורת כהנים שנכנסו נדב ואביהוא להקטיר קטורת על מזבח הזהב. "אש זרה" היינו "קטורת זרה" שהיא בלאו ד"לא תעלו עלי" (שמות ל, ט). אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם יתפרש בסירוס קל כמו 'אֲשֶׁר צָוָה אֹתָם לֹא' להקריב, כמו 'וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וּלְשִׁמְשׁ או לִירֵחַ או לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי (דברים יז, ג) שהוראתו 'אֲשֶׁר צִוִּיתִי לֹא' לעבוד. ולגמרא בעירובין קרבו נדב ואביהוא למזבח החיצון, כי כאמור ביקשו להוסיף על האש שירדה משמים אש משל הדיוט, והרי לא ירדה אש אלא על מזבח החיצון (ראה תוספות לעירובין שם ד"ה מאי דרוש). הכתוב כשלעצמו לא נראה מכריע, שכן "לִפְנֵי ה'" עשוי לתאר את קודש הקדשים, כמו "קח צִנְצֻנֶת אַחַת וְתֵן שְׁמָהּ מִלֵּא הָעֹמֶר מִן וְהִנֵּחַ אוֹתוֹ לִפְנֵי ה'... וַיִּנְיַחְהוּ אֹהֶרֶן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת" (שמות טז, לג-לד), את ההיכל כמו "בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפֶּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֶף אוֹתוֹ אֹהֶרֶן וּבְנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה'" (שם כז, כא), או את העזרה כמו "וַיִּשְׁחֲטֶה אֶת הַפָּר לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֵהָל מוֹעֵד" (שם כט, יא). אפילו כאן בפרשתנו נאמר "לִפְנֵי ה'" פעמים על העזרה, כגון "וַיִּשׁוּר וְאֵל לְשִׁלְמִים לְזַבֵּחַ לִפְנֵי ה'" (ויקרא ט, ד), ופעמים על אוהל מועד או בית קודש הקדשים או אולי על השמיים (בדומה אל "מֵאֵת ה' מן הַשָּׁמַיִם" בבראשית יט, כד), כגון "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה'".

ולפי המקומות ישתנה המעשה והחטא. שאם נכנסו להיכל או לקודש הקדשים התכוונו להקטיר קטורת, על מזבח הקטורת או לפני הארון, ואם נגשו למזבח התכוונו לכאורה רק להוסיף אש. והכתובים מטים אנה ואנה, שבפתיחה מסופר איך שמו על האש שבמחתות "קטורת", ואילו ההקדשה היא של "אש זרה". בספר במדבר ייאמר פעמיים שנדב ואביהוא מתו "בְּהִקְרִיבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי ה'" (במדבר ג, ד-ו, כו, טא) בלי שתוזכר כלל קטורת.

"ובְּאֹהֶרֶן הַתֹּאנֵף ה' מָאֵד"

סיבת הסיבות למיתת נדב ואביהוא מפורשת כמעט בספר דברים. נאמר על אודות אחריתו של חטא העגל, "וַאֲתַנְפַּל לִפְנֵי ה' פְּרָאשָׁה אֲרֻבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה... כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קִצַּף ה' עָלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם, וַיִּשְׁמַע ה' אֱלֹהֵי גִם בַּפֶּעַם הַהוּא. וּבְאֹהֶרֶן הַתֹּאנֵף ה' מָאֵד לְהַשְׁמִידוֹ, וַאֲתַפְּלֵל גִּם בְּעַד אֹהֶרֶן בְּעַת הַהוּא". "לְהַשְׁמִידוֹ" משמע לכלות זרעו שלא יוותר לו שארית, כמו שמעיר רש"י על אתר על פי ויקרא רבה ל-ח, ב לעיל. על העם התפלל משה ונענה, אך לגבי אהרן, אשר הקצף גבר עליו "מָאֵד" (השווה שמות לב, כה ו-לה), מסופר שמשוה התפלל אבל לא פורש אם קיבל ה' את תפילתו. אם קיבל, שיאמר, ואם לא, לשם מה מזכיר משה שהוא התפלל, תפילת שווא. אלא, כפי שמפרש רש"י עוד ושוב ממדרש ויקרא רבה, תפילה עושה מחצה "והועילה תפילתי

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֹהֶרֶן נָדָב וָאֲבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיָּתְנוּ בֵּהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂמֻהוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה' (י, א-ב)

רבו השיטות מה עשו נדב ואביהוא ועל מה מתו. רש"י מביא (בד"ה ותצא) שתיים מהן: "רבי אליעזר אומר, לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן; רבי ישמעאל אומר, שתויי יין נכנסו למקדש. תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש" ("וַיִּדְבֶּר ה' אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר, יֵין וְשִׁכָּר אֵל תִּשֶׁת אֹתָהּ וּבְנֵיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֵהָל מוֹעֵד וְלֹא תָמָתוּ"; להלן ח-ט).

דעת רבי אליעזר מקורה בעירובין סג, א ושם מבואר שהורו ש"אף על פי שהאש יורדת מן השמיים (כאמור למעלה ט, כד, "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ וגו'"), מצוה להביא מן ההדיוט". זו אמנם הלכה פסוקה (ראה רמב"ם הל' תמידין ומוספין ב, א) ועל פיה לקחו נדב ואביהוא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ "להגיש אש אל מזבח העולה, אבל שמא בשמיני למילואים יום הקמת המשכן וחנוכת המזבח וכיהון אהרן ובניו נתן הדין שתאכל האש כולה מן השמים וברצות ה', ותנהג אש של הדיוט רק מבוקרו של מחרת, כנאמר, "וּבְעֵר עָלֶיהָ כֹהֵן עֲצִים בְּבֹקֶר בִּבְקֹר" (ו, ה).

שיטת רבי ישמעאל מוזכרת במדרש ויקרא רבה כמו שציין רש"י וגם בתורת כהנים, שניהם על הכתוב "יֵין וְשִׁכָּר אֵל תִּשֶׁת אֹתָהּ וּבְנֵיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֵהָל מוֹעֵד וגו'". שמא מפני שהשתכרו התערבבה דעתם ומשמחתם בחנוכת המשכן "עמדו להוסיף אהבה על אהבה", כלשון תורת כהנים כאן פסוק א, ולא נזהרו מלגשת שלא כדת אל הקודש. שורת סיבות נוספות למיתתם נמנו במדרש ויקרא רבה על הכתוב "וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֹהֶרֶן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמָתוּ" (טז, א) ופרשנים לדורותיהם העלו גם הם אפשרויות כרוחב דעתם.

היכן אירע מעשה נדב ואביהוא?

מקום המעידה שנוי במחלוקת. יש אומרים שנכנסו להקטיר קטורת לפני ולפנים (ראב"ע שם), ולכן יקדים אזכור מיתתם, "אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֹהֶרֶן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיָּמָתוּ", את האזהרה ש"אל יבא" אהרן "בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת" (שם, ב). מתורת כהנים משתמע שמתו באוהל מועד, שכן דרשו על "וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'": "רבי אליעזר אומר, לא מתו אלא בחוץ [בעזרה], מקום שהלויים מותרים ליכנס לשם, שנאמר, וַיִּקְרְבוּ [מישאל ואלצפן בני דודם הלויים של נדב ואביהוא] וַיִּשָּׂאם בְּכַתְנֵתָם. אם כן למה נאמר וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'?" נגפן מלאך ורחפן לחוץ והוציאו [אחר שנשרפו מעיהם ובעודם חיים לשבר רגע]. רבי עקיבא אומר, לא מתו אלא בפנים, שנאמר, וַיָּמָתוּ לִפְנֵי

לכפר מחצה, ומתו שניים ונשארו השניים". כל הזיהויים של חטא נדב ואביהוא לא באו אלא להטעים מדוע מתו הם ולא אחיהם אלעזר ואיתמר הקטנים מהם, או מדוע מצא בעל החוב מקום לגבות את חובו דווקא בחנוכת המשכן. אבל הפנקס היה פתוח מזמן.

נמצא שביום השמיני עוד נמתחה מידת הדין על אהרן ועוד מישמש עונשו לבוא. לכן נצטווה אהרן לקחת "עגל בן בקר לחטאת" (ט, ב), כדי "שיכפר לו הקב"ה", כמו שהביא רש"י על אתר, "על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה". ונצרך משה לפייסו ולשדלו לקרוב "אל המזבח" (שם, ז) כי "היה אהרן בוש וירא לגשת" (רש"י שם).

משעלתה חטאת אהרן "ואיל לעלה" (ט, ב) שלו להיקטר על המזבח, ואחריהם "שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעלה" של בני ישראל "ושור ואיל" לצידה "לשקלים לזבח לפני ה' ומנחה בלולה בשמן" (ט, ג-ד), "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים" (ט, כד). הוזכרה "העלה" בלשון יחיד בעוד שתי עולות מנותחות על המזבח, אילו של אהרן ועולת העם בת שני הגופים. שמא לא אכלה האש אלא את עולת העם, וכיוצא בה "את החלבים" משעיר חטאתם, אבל בשל אהרן לא נגעה. "על המזבח" הנראה מיותר ירמוז אולי שהאש בררה מכל הערוך לה את חלקה הרצוי והניחה את השאר, כמו "והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח" (י, א), שבו דבוק "על המזבח" אל "והרים את הדשן" ללמד שבורר הכהן מידה של גחלים מעל המזבח, "מן המאכלות הפנימיות" (משנה תמיד א, ד) "אשר תאכל האש" היטב (כך כנראה פירש רמב"ם את הניב בהל' תמידין ומוספין ב, יב), ומניח את השאר, "שאינו והרים" אלא בשעיר" (ירושלמי יומא ב, א). לעם הועילה תפילת משה, וכבר קרב עליהם "פר אֶחָד בֶּן בָּקָר" (שמות כט, א) כל יום משבעה ימי המילואים "לכפר על מעשה העגל שהוא פר" (רש"י שם; שור בן יומו קרוי שור, בבבא קמא סה, ב ועגל הזהב נקרא "תבנית שור אכל עשב", בתהלים קו, כ). והנה התקבל קורבנם "וירא כל העם וירצו ויפלו על פניהם" (ט, כד), ואהרן נכלם.

קטורת נדב ואביהוא – לשכך הקצף על אהרן

מעתה הרווחנו הצעה נוספת להבנת מגמתם של נדב ואביהוא וכישלונם. ניטען במקום אחר שהפשט מטה שמחלוקת קורח פרצה מיד בראשון למילואים, ועוד יבואר בע"ה (וברמיזה בגיליון לפרשת צו). למחרת נשרפו "החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת" (במדבר טז, לה), ובשלישי למילואים התלוננו "כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן" (שם יז, ו), ואהרן הצטווה, "קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם, כי יצא הקצף מלפני ה', החל הַנֶּגֶף" (שם, יא). משם למדו נדב ואביהוא שקטורת תשכך "קֹצֶף", והם קיוו למגר את הקצף אשר "בהרב הקצפתם את ה'" (דברים ט, ט) וש"קֹצֶף ה' עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם", ולהצית באש משלהם עם הקטורת הבערת שעליה את קרבנות אהרן כדי למשוך עליהם עם משמים. אכן הם הצליחו, "ותצא אש מלפני ה'" כבראשונה "ותאכל" הפעם את עולת אהרן וחלבי חטאתו, אך גם, בדרכה, היא שרפה "אותם, וימתו לפני ה'" בעודם עוסקים בעבודה. מיתת בניו ופריעת חובו הישן פינו מסילה לאש לשעות אל אהרן וקרבנו.

לפיכך נקראו פה נדב ואביהוא "בני אהרן", והלא הכרנום, אלא להדגיש שמסרו נפשם על אביהם, ובעבורו הכניסו עצמם לספק שריפה כעדת קורח בשעתם, וכמו שלא נתקרה דעת הכתוב המתאר איך לקחו "שני בני יעקב שמעון ולוי... איש חֲרָבוֹ" להילחם בשכם עד שהוא קורא להם גם "אחי דינה" (בראשית לד, כה), "לפי שמסרו עצמן עליה" (רש"י שם).

נאמר להלן על מישאל ואלצפן, "ויקרב וישאם" [את נדב ואביהוא המתים] בַּקְּתָנֶתָם אֶל מַחוּץ לַמִּחָנֶה" (י, ה), ומשם למד רבי אלעזר בסנהדרין נב, א שלא התפחמו נדב ואביהוא אלא נשרפה "נשמה וגוף קיים" עם הבגדים שעליו. "כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם", בלשון המובאה מתורת כהנים ברש"י על אתר. שאילו נשרפו כליל היה עלול לעלות על דעת הרואה שהם עצמם נעשו

חלילה קרבן אהרן לכפר, כתועבת נכרים אשר "גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם" (דברים יב, לא). ולא היא, אלא שכל אהרן שני בניו דרך פורענות, וקורבנו התקבל מן הבהמה (ואפילו רב מתנה הסובר בסנהדרין ששריפת בני אהרן "שריפה ממש היא" מודה שהכותנות שררו, והרי שלא ליחכה אותם האש משמים אלא פילחה אותם מבפנים דרך פורענות מופתית מכוונת).

***

ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אקבד וידם אהרן (י, ג)

הוא אשר דבר ה' – בדברי ה' למשה אחר חטא העגל

כותב רש"י על פי זבחים קטו, ב ומדרש ויקרא רבה ל-י, ט: "היכן דיבר? וְנִעְדַּתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכָבֹדִי" (שמות כט, מג); אל תקרי בכבודי אלא במכובדיי". שמא יש להוסיף שלאחר חטא העגל הזהיר הקדוש ברוך הוא את משה לומר "אל בני ישראל אתם עם קֹשֶׁה עֲרֹף, רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתִּיךָ" (שמות לג, ה). אך משה התחנן, "אם נא מצאתי חן בעיניך א-דני ילך נא א-דני בקרבני; כי [=ואם] עם קֹשֶׁה עֲרֹף הוא וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנָם וְלַחַטָּאתָם וְנִחַלְתָּנוּ" (שם לד, ט), שהקדוש ברוך הוא בכבודו בהיותו קרוב יכול לסלוח, יותר ממלאך שלוח אשר אינו רשאי למחול "כי לא ישא לפשעכם פי שמי בקרבנו" (שם כג, כא). נענה הקדוש ברוך הוא והבטיח שאם יעשו "מקדש ושכנתי בתוכם" (שם כה, ח). ואמנם המשכן הוא מקור סליחה, ככתוב תדיר בחטאות ואשמות, "ונסלח להם" (כגון ויקרא ד, כ) או "ונסלח לו" (כגון שם, כז). אולם בתוככי המשכן עצמו, כל שכן ביום היוסדו, "אש לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד" (תהלים ג, ג). ובגין אותה תפילה של משה הבטיחו הקדוש ברוך הוא גם הבטחה שנייה, הבטחה שיש בה העדאה למצוי בקרבנו יתברך: "נגד כל עמך אעשה נפלאות... ויראה כל העם אשר אתה בקרבנו את מעשה ה' כי נורא הוא" (לד, י). היא אשר דיבר ה' "ועל פני כל העם אקבד".

הוא אשר דבר ה' –

"בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו"

ואם אמנם קדמה מחלוקת קורח לשריפת נדב ואביהוא, יש לומר בפשטות ש"בקרבי אקדש" רומז אל "בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו" (במדבר טז, ה). שם בירר הקדוש ברוך הוא מי "הקדוש" לקדשו יתברך בעבודה שיתקיים "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב), וההודעה וההבחנה על ידי שהחיהו מן השרפה ששרפה את שאר הטוענים לכהונה. כמו ששם נתלה הכירור בביצוע "קחו לכם מחתות... ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני ה'" (במדבר טז, ו-ז), אף כאן "ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ויקריבו לפני ה'" (ויקרא י, א). "ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת" (במדבר טז, לה), וכנגדה "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם" (ויקרא י, ב). זו היא בחירה נוספת של אלעזר ואיתמר, הראויים לכהונה, משאר בני אהרן שאינם, ואלעזר ואיתמר הם "קרבי", כלומר אלה שהקדוש ברוך הוא "הקריב אליו", ובם "אקדש" כי כל אחד מהם הוא "הקדוש". וכמו ששם "ויקרא כבוד ה' אל כל העדה" (במדבר טז, יט), כאן "ועל פני כל העם אקבד".

מיתת נדב ואביהוא לא הייתה אפוא עונש פרטי להם בלבד אלא סילוקם מן הכהונה, מחמת פגמים שנמצאו בהם כפי שגילו מדרשי התנאים. ולפיכך סובב משמיים ונודע בתורה ש"בנים לא היו להם" (במדבר ג, ד, ו-ז), כי אלמלא כן היו בניהם נותרים במעמד תלוש, זרע אהרן אשר אבותיהם נדחו, בשונה מפנחס שנתכהן לבסוף והפך כהן בן כהן.